

BOLONIJOS GLOSATORIŲ MOKYKLA ROMĖNŲ TEISĖS ATGIMIMO ŠVIESOJE

Giedrė Urbanavičiūtė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės teorijos ir istorijos katedros
doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 75
El. paštas: giedre.urbanaviciute@tf.vu.lt

Romos imperija, kartu ir romėnų teisė, patyrė tiek pakilimų, tiek nuopolių, tačiau ar verta kalbėti apie nuosmukius, jei galima kalbėti apie atgimimą? Straipsniu siekiama prisiminti ne tik romėnų teisės renesansui davusių pradžių, tačiau ir padariusių didžiulę įtaką teisės studijoms, universitetams atsirasti, Vakarų teisės tradicijai Bolonijos glosatorių teisės mokyklą, jos reikšmę, ištakas, pradininkus ir žymiausius atstovus.

The Roman Empire and the Roman law have had many increases and fallings during the history. Though is it worth to concentrate on declinations when it is possible to talk about the Renaissance? Therefore the article deals with the Bolognese school of Glossators which gave rebirth to the Roman law, impulse for the beginning of legal studies, creation of Universities, which had tremendous influence upon the formation of the Western Legal Tradition; moreover the articles concerns the importance, the origins, the pioneer initiators and the representatives of this school.

Įvadas

Žlugus valstybei, paprastai galios netenka ir jos teisė, tačiau romėnų teisės, subyrėjus Romos imperijai, toks likimas neištiko [18, p. 26]. Akstiną užmirštai romėnų teisei iš naujo gyvuoti Vakarų Europoje suteikė vienoje Italijos bibliotekų Pizoje XI amžiuje rastas seno digestų – pagrindinės romėnų teisės sąvado, sudaryto VI amžiuje Bizantijos imperatoriaus Justiniano pavedimu, dalies – rankraštis.¹ [16, p. 107].

¹ Vėliau, XV amžiaus pradžioje (manoma, 1406 metų spalį [14, p. 49]), Pizą užėmus florentiečiams, rankraštis buvo išvežtas į Florenciją, todėl, praėjus kuriam laikui, jis buvo pavadintas Florencijos rankraščiu, arba Florentina [16, p. 107].

VI amžiuje imperatoriaus Justiniano inicijuotas romėnų teisės sąvadas buvo sudarytas iš keturių dalių: kodekso, apėmusio dvylika Romos imperatorių, Justiniano pirmtakų, įsakų ir sprendimų knygų; novelų, apėmusių paties imperatoriaus Justiniano išleistus įstatymus; institucijų – trumpo įvadinio vadovėlio, skirto pradedantiems studijuoti teisę studentams; digestų, kuriuos sudarančios penkiasdešimt knygų apėmė daugybę ištraukų iš romėnų teisininkų veikalų pačiais įvairiausiais teisiniais klausimais [2, p. 175–176]. Tačiau didžiausia reikšmė buvo skiriama ne institucijoms, kurios buvo savitas romėnų teisės pradžiamokslis, ir ne kodeksui ar noveloms, kur buvo dėstomi konkretūs imperatoriaus statutai ir įsakai, bet digestams, kurie dar buvo vadinami pandektais: tai buvo didelis rinkinys, apėmęs romėnų teisininkų nuomones tūkstančiais teisės klausimų, susijusių ne tik su nuosavybe, testamentais, sutartimis, teisės pažeidimais ir kitomis teisės sritimis, apimančiomis tai, kas dabar vadinama civiline teise, bet ir baudžiamąją teisę, konstitucinę teisę ir kitas Romos pilietį valdžiusios teisės šakas, – tai buvo „municipalinė“ teisė (*iūs civilis*, „miesto teisė“), apimanti viską, išskyrus „tautų teisę“ (*iūs gentium*), kuri buvo taikoma ir ne romėnams, ir digestuose buvo paliesta tik epizodiškai [2, p. 176].

Būtent tada šio teksto tyrimui, interpretacijai, išaiškinimui, manoma, ir buvo įsteigta Bolonijos glosatorių teisės mokykla, suteikusi romėnų teisei naują kvėpavimą. Nors vartojame sąvoką „mokykla“, tačiau būtent toji mokykla išaugo į pirmąją Vakarų pasaulyje universitetą. Ši *Alma Mater Studiorum* iš įvairių kraštų pritraukė tūkstančius studentų, kurie, baigę studijas, jos dvasią paskleidė, išnešiojo po visą pasaulį.

Glosatorių teisės mokykla labai svarbi ir dėl to, jog būtent čia ne tik atgimė romėnų teisė, bet ir atsirado teisės studijos, būtent nuo teisės fakulteto prasidėjo Bolonijos universiteto istorija. Tai buvo puikus ir sektinas pavyzdys, paskatinęs ir kitų universitetų teisės fakultetų kūrimąsi.

Natūralu, kad susidomėjimas šiuo mokslo, Vakarų teisės tradicijos lopšiu buvo visada, įvairiais laikotarpiais tirta, rašyta, kalbėta išties nemažai, stengiantis atskleisti, įvardyti svarbiausius jo aspektus. Romėnų teisės žemėje šiai temai skiriama dėmesio beveik kiekviename teisės istorijos vadovėlyje, ji nepamiršta ir nagrinėta ir Lietuvos, ir kitų šalių tyrėjų darbuose, nes negali būti pamirštama pradžia, nuo kurios viskas ir prasidėjo.

Tačiau vis dėlto reikia pripažinti ir tai, kad dažnai apsiribojama esminiais teiginiais, o nebandoma ieškoti giliau ir žvelgti plačiau. Tad ar išties jau viskas pasakyta? Ar nėra nieko nepagrįstai pamiršto? Ar tikrai negalima dėl nieko abejoti, kelti naujų hipotezių vartant istorijos puslapius, analizuojant šią temą liečiančius mokslinius veikalus?

Dėl ribotos apimties ir šiame straipsnyje atliekamas tyrimas nepretenduoja į visišką

išsamumą: jame Bolonijos universiteto organizacinės bei metodologinės problemos tiriamos tik tiek, kiek jos neatsiejamai susijusios su Bolonijos glosatorių teisės mokykla daugiau dėmesio skiriant būtent jos ištakoms bei labiausiai nusipelnusiems atstovams išskirti, aptarti. Naudojant istorinį, sisteminį bei lyginamąjį tyrimo metodus bandoma apibendrinti įvairiais istorijos laikotarpiais pateiktas nuomones, išskirti tai, kas visuotinai pripažįstama, ir tai, dėl ko literatūros šaltiniuose tik keliamos hipotezės, diskutuojama.

Glosatorių teisės mokyklos ištakos

Dar XI amžiaus pabaigoje mokymas ir mokymasis rėmėsi septyniais laisvaisiais menais² (lot. – *artes liberales*), tačiau jau XII amžiuje į *trivium*³ ir *quadrivium*⁴ nauji vėjai įnešė novatorišką logikos, matematikos, astronomijos dvasią, tuo pačiu padėdami pagrindus atsirasti teisės, medicinos, teologijos fakultetams [9, p. 368].

Literatūroje „naujuoju vėju“, atnešusiu pavasarį romėnų teisės mokslui, beveik visuotinai pripažįstamas digestų tekstų Pizoje radimas. Ši Justiniano kodifikacijos dalis įvairiais istoriniais laikotarpiais kėlė ir tebekelia ne tik teisės, bet ir kitų sričių mokslininkų susidomėjimą. Dar didesnis stebuklas ji buvo maždaug prieš tūkstantį metų ją radusiems romėnams. Kaip Biblija teologijoje, digestai buvo tarsi Šventasis Raštas teisėje. Išties tai buvo labai reikšmingas kūrinys:

² Gramatika, Retorika, Dialektika (Logika), Aritmetika, Geometrija, Muzika, Astronomija [2, p. 175].

³ Gramatika, Retorika, Dialektika (Logika) [2, p. 175].

⁴ Aritmetika, Geometrija, Muzika, Astronomija [2, p. 175].

didžioji dalis to, kas žinoma apie romėnų teisę, mus pasiekė VI amžiuje atliktos imperatoriaus Justiniano kodifikacijos dėka – čia buvo įtraukti maždaug tūkstančio metų teisės raidą atspindėję tekstai, tūkstantmečio – nuo 500 metų prieš Kristų iki 500 mūsų eros metų, nuo Romos – nedidelio miesto – valstybės iki Romos – galingos imperijos, išgyvenę ir politinius, ir socialinius pokyčius [27, p. 1]. To meto romėnams tai buvo vienintelė teisinga, gyva teisė, ir visos jų mintys, visi darbai buvo skirti šių tekstų studijoms, o vėliau ir juos perteikti kitiems [17, p. 610]. Kaip teigė F. W. Maitlandas, būtent digestų tekstai ir yra ta Justiniano kodifikacijos dalis, kuria romėnų teisė galėjo užkariauti pasaulį, ir kuri galėjo taip kelti susidomėjimą ir siekti ją studijuoti, tai vienintelė dalis, kurią analizuodami viduramžių studentai turėjo galimybę pažinti romėnų teisę tobuliausiu jos pavidalu [27, p. 44]. Iš tikrųjų šie tekstai ir tapo pagrindiniu ir, o tai labai svarbu, autentišku romėnų teisės žinių šaltiniu, pagrindiniu veiksniu, galėjusiu padėti įveikti ne tik to meto Vakarų Europos šalių nacionalinės teisės partikuliarizmą, bet ir valstybines bei kitas teritorines sienas ir sukurti bendrą Vakarų Europos teisinę kultūrą, teisės mokslą ir teisinį išsilavinimą [16, p. 107].

Literatūroje teigiama, kad Bolonijos glosatorių teisės mokykla ir susikūrė būtent dirbti su rastais digestų teksta [2, p. 175], būtent jų iniciatyva šie tekstai buvo perrašyti, jie juos tyrė, analizavo, o vėliau skaitė bei aiškindami mokė iš įvairių kraštų susirinkusius studentus.

Tačiau yra ir kitokia nuomonė: šios teisės mokyklos pradžios nereikėtų sieti su Pizroje rastais digestų teksta, jog Bolonija jau

kurį laiką prieš glosatorių atsiradimą turėjo gramatikos ir retorikos mokyklą, kuri labai tikėtina jau pirmojoje X–XI amžiaus pusėje buvo garsi ir į ją mokytis jau tada vykdavo iš visos Italijos [17, p. 586]. Maža to, teigiama, jog būtent tose gramatikos mokyklose šalia retorikos ir kitų dalykų buvo mokomasi ir teisės [17, p. 586].

Kaip buvo iš tikrųjų, sunku aiškiai nuspręsti, tačiau kažin ar dabar apie Bolonijos glosatorių mokyklą būtų kalbama taip ir tiek, jeigu jos nebūtų pasiekę Justiniano digestų rankraščiai.

Mokyklos pradžios, susikūrimo tema nėra vienintelis diskutuotinas ir nuomonių gausa apipintas klausimas. Dažnai abejojama ir dėl pirmosios teisės mokyklos atsiradimo vietos, teigiama, jog Bolonijos teisės mokykla nebuvo pirmoji Italijoje išskiriant Romos, Pavijos bei Ravenos teisės mokyklas [9, p. 388], netgi įvardijama, kad XI amžiuje viena iš pagrindinių teisės mokyklų buvo Pavijoje [27, p. 45], arba pasakojama literatūroje žinoma istorija – legenda, kaip teisinės knygos „keliavo“ iš Romos į Raveną ir tik tada – į Boloniją [5, p. 17].

Teisės šaltiniuose galima rasti daug ir įvairių nuomonių, tačiau pripažįstant, kad kai kurių dalykų patikimumo patikrinti vis dėlto negalima, negalima ir teigti kažko kaip neginčijamo fakto. Todėl ir literatūroje nėra griežtai neigiamas kitų mokyklų egzistavimas, nes labai tikėtina, kad jų išties būta, tačiau pagal mūsų dienas pasiekusias žinias nė viena iš jų nedavė istorijai, teisės mokslui tiek, kiek Bolonijos glosatorių teisės mokykla, kurią dauguma autorių teisės srityje išskiria kaip svarbiausią, nes būtent joje daugiausia dėmesio buvo

skiriama digestams, būtent joje atgimė romėnų teisė, teisės studijos, būtent ji išaugo į universitetą.

Bandant nustatyti, kada formavosi Bolonijos glosatorių teisės mokykla, ir čia būtų susidurta su įvairiais pamąstymais. Istorijoje nėra užfiksuota jokio jos įsteigimo akto. Jo, manoma, greičiausiai ir nebuvo. Nors dabar galbūt ir sunku patikėti, kad kažkas gali taip „gimti“, bet būtent taip ir buvo šiuo atveju – šalia rastų Justiniano kodifikacijos digestų tekstų Bolonijos glosatorių teisės mokykla „užaugo“ iš natūralaus poreikio juos aiškinti, siekti žinių, mokytis ir mokyti [10, p. 4].

Tačiau kadangi glosatoriai, Bolonijos teisės mokykla ir Bolonijos universitetas yra tarsi to paties reiškinio pavidalai, susieti nenutrūkstant gija, – kalbant apie glosatorius, mintyse turima Bolonijos teisės mokykla, ši mokykla ir Bolonijos universitetas teisės šaltiniuose vartojami kaip sinonimai, todėl laiko – datos klausimas istorijoje tam tikru būdu lyg ir išspręstas. Minėta, kiek yra žinoma, jokio įsteigimo akto ir konkrečios datos iš tikrųjų nebuvo, tačiau kadangi vėliau kuriantis kitiems universitetams buvo natūralu jų metus skaičiuoti nuo tam tikros datos, o Bolonijos universitetas vis dėlto buvo pirmasis Vakarų pasaulyje, 1888 metų pavasarį [5, p. 9] paminėta jo 800 metų sukaktis, taip 1088 metus įvardijant kaip Bolonijos teisės mokyklos – Universiteto pradžią [9, p. 391].

Literatūroje kai kur abejojama, ar taip turėjo būti padaryta, ar būtinai reikėjo konkrečios datos, ar būtų nepakakę apsiriboti amžiumi? Tačiau vis dėlto esama nuomonės, jog nurodyti konkrečius metus reikė-

jo: Bolonijos universiteto sukūrimas buvo išties nepaprastai reikšmingas įvykis, kurį tiesiog būtina žinoti, prisiminti ir minėti. Jis simbolizavo ne tik romėnų teisės atgimimą, ne tik teisės studijų, bet ir aukštojo mokslo pradžią: iki XI amžiaus Europoje formalų išsimokslinimą beveik išimtinai duodavo vienuolynai, XI ir XII amžiais atsirado ir pamažu įsivyravo mokyklos prie katedrų, todėl Bolonija jau iš pat pradžių buvo universitetas ir tuo požiūriu, kad tai buvo aukštoji mokykla, į kurią dauguma studentų ateidavo jau anksčiau studijavę laisvuosius menus, paprastai vienuolynų ar katedrų mokyklose [2, p. 174].

Bolonijos teisės mokyklos vardo – glosatoriai – istorija tarsi aiškesnė, mažiau diskutuotina negu vietos ir datos aspektai, tačiau ir kalbant apie tai gali kilti tam tikrų klausimų. Beveik visuotinai sutariama, kad glosatorių vardas kilo nuo žodžio „glosa“ ir glosavimo būdo, metodo, kuris buvo taikomas rastų digestų tekstams analizuoti ir aiškinti. *Glossa* graikiškai reiškia „liežuvis“ ir „kalba“, sykiu – „neįprastas žodis“ [2, p. 178], lotynų kalba *glossa* įvardija, apibrėžia žodžio ar frazės (iš)aiškinimą, interpretavimą, gali būti lingvistinio, gramatinio arba reikšminio pobūdžio [21, p. 1139]. Pirmosios glosos, manoma, buvo rašomos tarp eilučių – *glosse interlineari* – trumpiems paaiškinimams – sinonimams, apibrėžimams – pateikti [3, p. 811], tačiau vėliau neretai pereita prie glosų rašymo paraštėse – *glosse marginali* – taip atliekant išsamesnius aiškinimus [17, p. 603]. Jeigu glosa buvo paties mokytojo parašyta, buvo vadinama *glossa redacta*, jeigu mokinyso glosoje naudodavo savo mokytojo mintį – *glossa reportata* [1, p. 211].

Tačiau kalbant apie Bolonijos teisės mokyklą literatūroje kartais vis dėlto aptinkamas klausimas, kodėl glosatoriai siejami būtent su „glosa“, glosavimo būdu, kodėl šis vardas „suskambėjo“ būtent Bolonijoje, nes toks metodas, manoma, buvo žinomas ir anksčiau, naudotas ir kitų mokslų atstovų [4, p. 31]. Atsakymas ir paaiškinimas vėlgi veda link pačios Justiniano kodifikacijos, rastų digestų tekstų, dirbant su kuriais glosavimo metodas, kad ir kiek naudotas prieš tai, ir tapo toks svarbus bei visiems žinomas. Bolonijos teisės mokyklos atstovai tapo glosatoriais *par excellence*, savo mintimis ir darbais išsiveržę kur kas toliau nei aiškinimai tarp eilučių [29, p. 47]. Labiausiai genialiuosius romėnus apibūdino ir išskyrė būtent jų teisė, už kurią nebuvo nieko pastoviau, stabiliau ir giliau [9, p. 193]. O kalbant dar konkrečiau, šioje srityje jiems nieko nebuvo svarbiau už Justiniano tekstus: romėnai juos priėmė kaip šventus ir tarsi suteikė jiems biblinę galią, nematė net galimų prieštaravimų su to meto tiesa, taip pat juose pačiuose, bei tikėjo šiuose tekstuose esant sprendimus bet kokių teisės klausimu [27, p. 46]. Glosuodama digestų tekstus ši romėnų teisės tyrėjų karta buvo „arčiausiai“ jų, pažino juos paties gryniausio pavidalo [27, p. 47]: niekam daugiau nepavyko būti taip arti šių tekstų ir „išgyventi“ patį tikriausią romėnų teisės atgimimo pavasarį.

Kadangi Justiniano kodifikacijos tekstai vis dėlto nebuvo labai lengvai suprantami, glosavimas buvo žinomas bei būtinas ir kaip mokymo metodas. Tad perskaitęs tekstą mokytojas jį glosuodavo – interpretuodavo – žodį po žodio, eilutę po eilutės, o studentai diktuojamas glosas užrašyda-

vo, kaip jau buvo minėta, tarp teksto eilučių, ilgesnes – parašėse [2, p. 178]. Netrukus užrašytos glosos tapo beveik tokios pat autoritetingos kaip ir pats glosuotas tekstas [2, p. 178]. Apie tai byloja ir tuo metu sukurtos ir galiojusios taisyklės, jog nesant atitinkamos glosos, nėra ir teisės [16, p. 117], arba – ko nepripažįsta glosa, to nepripažįsta ir teismas [21, p. 1142].

Glosų būta kelių rūšių: kai kuriose (pavadintose *notabilia*) būdavo pateikiamas trumpas glosuojamos pastraipos turinys, kitose (pavadintose *brocardica*⁵) – dėstomos platesnio turinio teisinės normos (maksimos⁶), pagrįstos konkrečia glosuojamo teksto dalimi [2, p. 178–179]. Be to, mokytojai anotuodavo tekstą, remdamiesi klasifikacijomis, kurios buvo vadinamos *distinctiones*⁷: jie pradėdavo nuo bendro termino ar plačios sąvokos ir skaidydavo ją į įvairiausius porūšius, kurie savo ruožtu buvo skaidomi ir skirstomi toliau, o autorius „fiksiuodavo šiuos prasmės ir terminologijos išsišakojimus iki pačių smulkiausių detalių“, kol galiausiai, papildydamas „perskyras“, mokytojas iškeldavo *quaestiones*⁸, tikrindamas kokią nors plačią dok-

⁵ Regulae iuris, arba generalia, arba brocarda, – taisyklės, principo pagrindinė, svarbiausia mintis, kuri atspindi tam tikrą reiškinių [1, p. 217; 21, p. 1140].

⁶ Jos buvo traktuojamos kaip savarankiški universalūs galiojantys principai; žodis „maksima“ buvo perimtas iš Aristotelio terminologijos, reiškė „maksimalų teiginį“, „universaliją“ [2, p. 192].

⁷ *Distinctiones* – buvo atliekama išsami tiriamojo objekto analizė, tekstas interpretuojamas įvairiais jo aspektais, dažnai rezultatus išreikiant grafiku ar lentele [1, p. 215; 21, p. 1139] – tokiu atveju vadinama *distinctiones tabellare*, kai išreikšta vientisa forma, – *distinctiones sciolta* [3, p. 811].

⁸ *Quaestiones* – mokslo darbas, kuriame autorius pateikia įvairias autoritetingų tyrėjų nuomones tam tikru klausimu ir jas apibendrina pateikdamas savo išvadas (*solutio*). Pačiuose seniausiuose šios formos darbuose

triną, ją pritaikydamas konkrečioms problemoms ar „klausimams“ [2, p. 179].

Be tekstų skaitymo ir glosų bei jų analizės, pagrįstos perskyromis ir klausimais, Bolonijoje ir kitose viduramžių teisės mokyklose programa apimdavo *disputatio*, t. y. teisės klausimų aptarimą dviejų studentų, vadovaujamų profesoriaus, dispuo, arba profesorių ir studentų dispuo forma: šis dispuas buvo lyginamas su moderniaja teismo proceso inscenizacija, tačiau dispuo metu visada buvo aptariami bendrieji teisės klausimai, o ne tikroviškos ar hipotetinės faktinės situacijos [2, p. 179].

Be minėtų, literatūroje išskiriamos ir šios glosatorių veiklos formos:

- *Casus* – paprastai ir suprantamai pateikiamas tam tikros normos pritaikymo praktinis pavyzdys, idant geriau, tiksliau būtų suvokiama jos reikšmė [1, p. 217; 21, p. 1140];
- *Dissensiones* arba *dissensiones domino* – pateikiami priešingi svarbiausių mokslininkų, tyrėjų tam tikro klausimo sprendimo būdai, jų pozicijos motyvacija, argumentacija [1, p. 216; 21, p. 1140];
- *Summae* arba *summulae* – tam tikro kūrinio pateikimas susisteminant pagrindinius jo struktūrinių dalių teiginius, esmines mintis; kalbant apie Justiniano kodifikacijos tekstų *summae*, dažnai jas sudarydavo svarbiausios teksto ištraukos; taip pat pačios pirmosios *summae* buvo naudojamos svarbiausiai tam tikro

teksto daliai pateikti, tam tikram klausimui iliustruoti [1, p. 218; 21, p. 1140];

- *Consiglia* – nuomonė, teisinis patarimas, duodamas ginčytinu teisės klausimu arba siekiant nustatyti tinkamą sprendimo variantą praktikoje [21, p. 1140];
- *Tractatus* – tam tikru teisės klausimu įvairiuose šaltiniuose bei formose užfiksuotos, pateiktos medžiagos surinkimas, susistemėjimas ir išdėstymas vientisoje studijoje [1, p. 219; 8, p. 628].

Su glosatoriais taip pat siejamas jų veikloje plačiai naudotas scholastinis metodas⁹, kuris pasireiškė kaip daugybės doktrinų, dažnai prieštaraujančių viena kitai, perimtų iš Justiniano kodekso ir iš pasaulietinių autoritetų, analizė ir sintezė [2, p. 182]. Ir teisėje, ir teologijoje, o vėliau ir filosofijoje šis metodas paplito būtent universitetinio mokymo metodo, ypač teksto glosavimo ir dispuo aptariamų klausimų iškėlimo metodo, dėka [2, p. 182].

Glosatorių veiklos pagrindas buvo analizė, gryna ir paprasta, siekianti paaiškinti romėnų teisę ja pačia grynai teisės terminais [28, p. 1]. Jų mokykla ištis atliko didžiulį darbą atkurdamą klasikinę romėnų teisę, išaiškinant jau kiek pasenusius ir sunkiai suprantamus tekstus ir terminus, remiantis kazuistine medžiaga padarant svarbius teisinius apibendrinimus [16, p. 111]. Glosatorių teisės mokyklos veiklą įprasminantys simboliai – atrasti teisės raštai, sudaryti valdant romėnų imperatoriui Justinianui, jų analizės ir sintezės scholastinis metodas ir teisės dėstymas Europos universitetuose – yra Vakarų teisės tradi-

argumentuojant tektais buvo pateikiami tik sausas atsakymas – taip arba ne (lotynų k. – *sic o non*), vėliau pereita prie už ir prieš (lotynų k. – *pro et contra*), dar vėliau, kaip minėta, pateikiamas argumentuotas paties autoriaus siūlomas situacijos sprendimo variantas [1, p. 215; 21, p. 1140].

⁹ Dar vadinamas „dialektiniu“ ta prasme, kuri jam buvo priskiriama XII amžiuje, kai jo pagalba buvo siekiama sutaisyti priešybes [2, p. 182].

cijos šaknys: romėnų teisė visai Europai (įskaitant Angliją) davė didesnę dalį jos pamatinio teisės žodyno, scholastinis metodus iki pat mūsų dienų vyraujantis Vakarų teisinio mąstymo būdas, universitetai subūrė teisės mokslininkus – dėstytojus ir studentus – iš visos Europos, supažindino juos ne tik tarpusavyje, bet ir su teologijos, medicinos bei laisvųjų menų dėstytojais ir studentais, sukūrė iš jų luomą, arba, dabartine kalba, – profesiją [2, p. 170].

Glosatorių teisės mokyklos kritika

Vis dėlto, nepaisant glosatorių nuveiktų darbų ir jų indėlio į teisės mokslą, istoriją, įvairiais laikotarpiais jiems taip pat nebuvo gailima kritikos, šalia nuopelnų dažnai įvardijant ir jų veiklos trūkumus. Kai kur literatūroje teigiama, kad jie visiškai nekreipė dėmesio į istorines nagrinėjamų teisės šaltinių atsiradimo aplinkybes, nesidomėjo pačia romėnų teisės istorija, net nemėgino digestų lyginti su galiojančios teisės normomis, dėl to nepastebėjo ir nematė istorinių pokyčių, kurių gyvenime ir teisėje įvyko nuo tų laikų, kai romėnų teisė galiojo: teisę, užrašytą prieš šešis šimtus metų visiškai kitomis sąlygomis, glosatoriai nuoširdžiai pripažino savo laiko idealu, tikėjo visiškai tos teisės vidaus derme, net neįtardami jos prieštaravimų galimybės [16, p. 110]. Išties teisininkai, tyrę šiuos senovinius tekstus, tikėjo, kad toji ankstesnė civilizacija, Romos imperija, išliko iki jų laikų ir Vakaruose, ir Rytuose, – išliko ypatinga – nauju pavidalu: kaip asmens siela gali išlikti suirus kūnui; jie tikėjo, kad ši imperija turėjo universalų pobūdį ir buvo tvari, Justiniano teisę pirmiausia jie perėmė ne kaip teisę, galiojusią Bizantijoje 534 metais po Kris-

taus, bet ir kaip teisę, pritaikomą visada ir visur [2, p. 169]. Iš tikrųjų tai, kad glosatoriai „matė“ ir svarbiais manė esant tik Justiniano kodifikacijos tekstus, viena vertus, nėra labai sveikintinas dalykas, nes tokiu būdu jie tarsi buvo „užsimerkę“ jų pačių laikmečio teisei, tačiau, kita vertus, – Justiniano kodifikacija romėnų teisėje buvo visų laikų svarbiausias tekstas ir teisės šaltinis.

Glosatoriai kritikuojami ir už tai, jog jų mokslinis susidomėjimas, smalsumas buvo labiau sutelktas į teisės terminų interpretavimą [28, p. 1]. Tačiau „kaltinti“ juos rūpinimusi tik teorija bei terminija nėra teisinga: galbūt tikrai glosatoriams labiau rūpėjo tekstas, teoriniai aspektai, tačiau literatūroje randama pakankamai užuominų, jog dėmesio buvo skiriama ir praktikai – mokymo procese spręsti uždaviniai, analizuotos normų pritaikymo tikrovei situacijos. Be to, teorijos analizė ir jos suvokimas, bendrų terminų ir principų išvedimas nėra nė kiek mažiau svarbus nei praktika. Maža to, galima teigti, kad dėmesys teoriniams dalykams buvo tiesiog būtinas, nes Justiniano epochos romėnų teisėje normos buvo pateikiamos ne kaip intelektualinė sistema, o veikiau kaip sudėtinga konkrečių teisės klausimų praktinių sprendimų mozaika [2, p. 205].

Galiausiai, net ir sutinkant su išsakomais trūkumais, nenuginčijama yra Bolonijos teisės mokyklos atstovų atlikto darbo vertė bei įnašas į teisinį, mokslinį mąstymą. Glosatoriai ir jų veikla ne tik padėjo pagrindus išgryninant tekstus ir suteikiant jiems prasmę, jie taip pat buvo dialektinės analizės bei logikos pritaikymo pradininkai [9, p. 204–205]. Jie taip pat buvo

pirmieji Vakarų mokslininkai, įžvelgę ir išstbulinę ne tik empirinį bendrųjų principų galiojimo patikrinimo metodą, bet ir empiriškai pritaikę tokius bendruosius principus [2, p. 209]. Nenuginčijamas glosatorių veiklos indėlis ir tas, jog teisė buvo atskirta kaip savarankiška disciplina, o pats teisės mokslas įgavo anttautinį pobūdį: pasak Davido Knowleso, „tris šimtus metų, nuo 1050 iki 1350 metų, ir visų pirma – 1070–1170 metais visa išsimokslinusi Europa sudarė vieningą ir neišskaidytą kultūrinį junginį“ [2, p. 220]. Romėnų teisės mokslas, studijos, mokymas – viso to pradžia galima ir reikia laikyti Bolonijos glosatorių teisės mokykla.

Įsimintini glosatorių teisės mokyklos atstovų vardai

Bolonijos glosatorių teisės mokyklos istorijoje ištis svarbi rastų Justiniano digestų rankraščių vieta. Tačiau net ir juos radus, kažin kaip būtų viskas klojėsi toliau, jeigu tuo metu būtų nebuvę protingų ir išsilavinusių žmonių, suvokusių šių tekstų vertę, juos tyrusių, aiškinusių ir perteikusių kitiems. Kas buvo tie glosatorių mokyklos atstovai, kuriems turime būti dėkingi už padėtus teisės mokslo ir studijų pagrindus?

Nors literatūroje Bolonijos glosatorių teisės mokyklos vardas dažniausiai siejamas su *Irnerijumi*¹⁰, tačiau dažnai teigiama prieš Boloniją buvus Romos, Pavijos, Ravenos teisės mokyklas, o prieš *Irnerijų*,

manoma, buvus mokytoją *Pepo*¹¹, apie kurį istorijoje pirmieji įrašai rasti maždaug 1065 metais, o 1076 metų byloje, manoma, būtent jį pirmą kartą panaudojus digestų tekstus [9, p. 198–199].

Apie teisininką *Pepo*, išgarsėjusį, sužibėjusį XI amžiaus pabaigoje – XII amžiaus pradžioje, žinių turima vėliau veikusio glosatoriaus *Azo* dėka, kuris cituoja jo, kaip autoritetingo mokslininko, nuomonę. Romėnų teisės *Pepo* mokė Bolonijoje, manoma, anksčiau už *Irnerijų*, ir jis taip pat gali būti laikomas pradininku to mokymo, kurio nuopelnas visada priskiriamas *Irnerijui* [24, p. 927]. *Odolfredus*¹² sutinka, kad *Irnerijus* nebuvo pirmasis, mokęs teisės Bolonijoje, jog prieš jį buvo toks mokytojas *Pepo* [6, p. 241], tačiau jį įvardija kaip neturėjusį didesnės įtakos (*nullius nominis fuit*); kalbėdamas jau apie *Irnerijų* teigia jį buvus pirmuoju teisės mokslo šviesuliu (*fuit maximi nominis et fuit primus illuminator scientiae nostrae, lucerna iuris*), jis taip pat įvardijo *Pepo* kaip studijavusį sau, o *Irnerijų* – jau mokiusį kitus [17, p. 592]. O štai anglų teologas *Radulfus Niger*¹³, mokytojavęs ir Paryžiuje¹⁴ [6, p. 241], gyvenęs ir rašęs taip pat panašiu metu kaip *Odolfredus*, teigė, jog *Pepo* buvo naujos krypties teisėje pradininkas [6, p. 241], jį vadino šviesuliu teisėje (*clarum bononiensium lumen*) [20, p. 494], neneig-

¹¹ Literatūroje taip pat labai dažnai įvardijamas kaip *Pepon*.

¹² Gyveno, manoma, 1226–1265 metais [3, p. 808].

¹³ Gyveno, manoma, 1146–1200 metais [20, p. 494].

¹⁴ Beje, Prancūzijoje randama ir kitų šaltinių, kuriuose ignoruojamas Bolonijos mokslas ir *Irnerijus*, tačiau gerai žinomas *Pepo* [6, p. 241–242].

¹⁰ *Irnerijų* literatūroje dar galime rasti vadinamą *Gvarnerijumi* [2, p. 170–171], *Gvarneriumi* [7, p. 19], *Guarneriumi* [12, p. 3] arba *Gernerijumi* [7, p. 9]; teigiama, kad glosas jis pasirašinėjo *Y. I.* arba *G.* santrumpa; kai kur teigiama, jog originalus vardas vis dėlto buvęs ne *Yrnerius*, o *Warnerius* arba *Wernerius* [6, p. 251].

damas, kad jo mokymas galbūt labiau rėmėsi kodekso bei institucijų tekstais, nors, argumentuodamas savo požiūrį, manoma, nepamiršdavęs ir digestų [27, p. 45]. Turint omenyje diskusijas dėl *Pepo*, galbūt galima bandyti spėti, jog būtent nepakanamas dėmesys digestams ir lėmė abejones jo įtaka tiek romėnų teisei atgimti, tiek to meto teisei apskritai.

Literatūroje randamas ir kitoks paaiškinimas dėl *Pepo* – esą jo mokymas buvo aktualesnis ir padarė didžiulę įtaką kanonų teisei [6, p. 246], ir todėl jis nebuvo ir nėra labai siejamas su Bolonija ir jos mokymu, Justiniano kodifikacijos rankraščiais, kuriuose įkūnyta romėnų civilinė teisė [6, p. 242]. Tačiau šis paaiškinimas sunkiai įtikinamas, nes romėnų teisė ir kanonų teisė iš dalies labai susijusios. Istorija mums byloja tiek apie išsilavinimą jose abiejose įvardijusį laipsnį (*doctor utriusque iuris*) [10, p. 36], tiek apie profesorius, dėščiusius abu dalykus, tiek apie studentus, abu juos besimokiusius ir siekusius minėto išsilavinimo abiejose teisėse, apie jų abiejų dėstymą Bolonijoje vieną šalia kitos [9, p. 216]. Istorija byloja ir apie tai, kad kanonų teisė, įkūnydama savyje nemažą dalį romėnų teisės ir turėdama nenutrūkstamą istoriją, būdama nuolat veikianti, tam tikru metu skleidė romėnų teisę pasaulyje ten, kur galbūt nepasiekė pati romėnų teisė¹⁵ [9, p. 217]. Romėnų ir kanonų teisės literatūroje net įvardijamos kaip seserys [9, p. 214].

Teigiama ir tai, kad XI amžiuje, kai mokytojo *Pepo*, Bolonija buvo žinoma ir

išskirtinė dėl retorikos studijų, o jau mokytojuojant *Irnerijui* Bolonija buvo siejama su glosatorių teisės mokykla ir teisės studijomis, kurios traukė studentus iš įvairių pasaulio kampelių [9, p. 389]. Tačiau, manoma, jog pats *Irnerijus* prieš teisės studijas ir mokymą taip pat domėjosi retorika ir gramatika, buvo jų mokytojas [13, p. 246], maža to, – kai kur teigiama, jog būtent dėl šių filologinių gebėjimų Toskanos hercogienė Matilda ir pakvietė *Irnerijų* į Boloniją dirbti su rasta digestų tekstais ir juos aiškinti [6, p. 254].

*Irnerijus*¹⁶, manoma, savo veikla tapo žinomas pirmojoje XII amžiaus pusėje: didžiausias jo nuopelnas, teigiama, buvo tas, kad būtent jis teisei davė mokslo kūną, ją atskyrė nuo kitų disciplinų tuo suteikdamas jai naują gyvenimą [23, p. 166]. Kai kur netgi pabrėžiama, kad net jeigu *Irnerijus* ir nebuvo pirmas glosatorius, jis nuveikė daugiausiai ir daugiausia jo nuveiktų darbų buvo perimta ateities kartų [9, p. 200], todėl tiek Bolonijos glosatorių teisės mokyklos, tiek Bolonijos universiteto pradžia ir siejama būtent su jo vardu.

Vis dėlto tokios abejonės ir klausimai, kaip buvo iš tikrųjų, greičiausiai taip ir liks po abejonių uždanga: ar *Pepo* išties nelabai kuo nusipelnė, ar jo nuopelnai neprilygo *Irnerijaus* nuopelnams, ar tiesiog trūksta žinių, kad būtų galima aiškiai teigti vienaip ar kitaip? O gal buvo ir daugiau pradininkų – ne tik prieš *Irnerijų*, tačiau ir prieš *Pepo*, apie kuriuos žinių iki mūsų dienų neišliko? Kadangi apie daugelį dalykų iš tikrųjų nežinoma ir neturima galimybės

¹⁵ Romėnų teisė ir Lietuvos Statutus paveikė ne tiesiogiai, o būtent per kanonų teisę [16, p. 118].

¹⁶ Kai kur bandoma įvardyti tikslus jo gyvenimo metus 1055–1130, tačiau vis dėlto negalima būti tikriems, kad būtent taip ir buvo [12, p. 3].

jų patikrinti, manytina, jog net ir išskiriant *Irnerijų* kaip svarbiausią glosatorių teisės mokyklos atstovą, šalia jo verta prisiminti ir mokytoją *Pepo*.

Dėl vadinamųjų keturių daktarų – *Bulgarus*, *Martinus Gosia*, *Iacobus* ir *Ugo* – dėl jų nuopelnų romėnų teisės mokslui bei glosatoriškos veiklos didesnių diskusijų literatūroje nekyla [30, p. 187]. Dažnai pasakojama ir istorija, kaip jie, būdami *Irnerijaus* mokiniai, atėję prie jo mirštančio lovos prašė paskirti jo darbų tęsėją, o *Irnerijus* atsakė: „*Bulgarus os aureum, Martinus copia legum, mens legum est Ugo, Iacobus id quod ego*“ („*Bulgarus turi nuostabią iškalbą, Martinus – daugiausia teisinių žinių, Ugo labiausiai suprantą teisę, Iacobus – tai aš*“) [6, p. 257; 9, p. 200–201; 17, p. 593].

Nors *Irnerijaus* taip ir nebuvo įvardytas, tačiau daugelis romanistų būtent *Bulgarus*¹⁷ išskiria kaip jo mintis ir darbus pratęsusi sekėją ir labiausiai iš keturių daktarų pasižymėjusį glosatorių [20, p. 592]. Kiek žinoma, jis buvo griežtos teksto interpretacijos gynėjas, teisės raidės taikytojas [6, p. 261].

Šalia *Bulgarus* dažnai minimas jo mokslinis oponentas *Martinus Gosia*¹⁸, atvirkščiai, – atstovavęs lankstesnį, kūrybiškesnį požiūrį, besiremiantį teisingumo, moralės idėjomis [6, p. 261]. Teigiama, jog, nepaisant to, kad tarp pačių glosatorių palaikymo daugiau susilaukė *Bulgarus*, Bolonijos statutuose dažniau remtasi *Martinus* nuomone [21, p. 1159].

¹⁷ Mirė, manoma, apie 1166 metus jau būdamas labai garbaus amžiaus [20, p. 592].

¹⁸ Gimė Bolonijoje maždaug XI amžiaus pabaigoje, mirė tarp 1158 ir 1166 metų [21, p. 1159].

Apie *Ugo*¹⁹ nėra išlikę daug žinių, tačiau neabejojama jo nuveiktų darbų svarba: kai kurie jų net išskiriami kaip fundamentalūs moksliniu požiūriu [25, p. 1088].

Nepaisant to, kad pagal minėtą legendą *Irnerijus Iacobus*²⁰ išskyrė kaip savo artimiausią mokinį ir to, jog po *Irnerijaus* būtent jis liko rūpintis Romėnų teisės katedra, jam neteko pasiekti tokios šlovės nei kaip jo mokytojui, nei kaip kitiems trims jo kolegoms „daktarams“ [22, p. 117].

Iš įsimintinų ir teisėje bei istorijoje gilius savo pėdsakus palikusių glosatorių taip pat reikėtų išskirti *Vacarius*²¹, kuris Bolonijos glosatorių teisės mokyklos idėjas nunešė ir paskleidė bendrosios teisės sistemos šalyse. Šis glosatorius, manoma, po studijų Bolonijoje, apie 1145 metus išvyko į Angliją, kur buvo vyskupo patarėju, tačiau svarbiausia – Oksforde įsteigė Romėnų teisės katedrą ir sugebėjo savo mokymą pateikti taip, kad jo idėjos net kėlė grėsmę tradicinei anglų teisei versdamos ja abejoti [26, p. 403]. Idant daugiau studentų galėtų susipažinti su pagrindiniu romėnų teisės šaltiniu, *Vacarius* Anglijoje išleido Justiniano tekstų ištraukų rinkinį, kuris tapo populiarius ir įgavo *Liber Pauperum* vardą [26, p. 403].

Kaip *Vacarius* Anglijoje, taip Prancūzijoje, Monpeljė (Montpellier) mieste, dėstytojavo ir Bolonijos glosatorių teisės

¹⁹ Literatūroje jį neretai rasime vadinamą ir *Hugo* vardu [12, p. 103]. *Ugo*, manoma, buvo XII amžiaus Bolonijos glosatorius, miręs maždaug 1170 metais [25, p. 1088].

²⁰ Gimė Bolonijoje XII amžiaus pradžioje, mirė 1178 metais [22, p. 117].

²¹ Apie *Vacarius* literatūroje nėra užfiksuotų net apytikrų gyvenimo metų, tepasakoma, jog tai buvo XII amžiuje gyvenęs ir teisės mokslui nusipelnęs glosatorius.

mokyklos idėjas skleidė *Piacentinus*²², garsėjęs savo talentu bei pasirengimu filosofinėje, teorinėje plotmėje [3, p. 801]. Jis taip buvo vienas iš pirmųjų, pradėjusių gilintis į Justiniano teisės įgyvendinimo, pritaikymo problematiką [8, p. 629].

Žinomiausi mokyklos atstovai XII amžiaus pabaigoje – XIII amžiuje – *Azo*²³ bei *Accursius*²⁴ [30, p. 187].

Kalbant apie Bolonijos glosatorių teisės mokyklą *Azo* vardas, manytina, išties turėtų būti tariamasis dažniau ir garsiau, o jo veiklai ir darbams skiriama daugiau dėmesio: istorijos šaltiniai byloja jį buvus genialaus mąstymo, mintis dėsčiusio itin darniai beveik bet kuriuo teisės klausimu [20, p. 193]. Jo darbai, teigiama, jų dar nepublikavus, buvo graibstomi ne tik mokslininkų, tyrėjų, bet ir praktikų, jie išliko aktualūs ir studijuojami iki pat XVII amžiaus pradžios [20, p. 193]. Iki šių dienų žinomas posakis apie jį: *«chi non ha Azzo, non vada a Palazzo»* (iš italų k. – „kas nėra susipažinęs su Azzo darbais, kas jais nesiremia, tam neverta eiti į Teismą tikintis sėkmės“) [20, p. 193]. Taip pat apie *Azo* buvo sukurta legenda, kad jis niekada neatostogaudavęs, visą savo laiką skirdavęs mokslui, mokymui, ir mirė būtent pirmųjų savo atostogų metu [4, p. 10], [5, p. 28].

Kitas pačių svarbiausių glosatorių mokyklos atstovų, teisės mokslui ypač nusi-

pelniusi ir svarbi istorinė figūra, kaip jau minėta, buvo *Accursius*. Apie 1250 metus išleistas jo aiškinimų rinkinys „Susisteminta glosa“ (*Glossa Ordinaria*²⁵) tapo visuotinai pripažintu autoritetingu veikalu, kuriame surinkti ir apibendrinti paskutiniojo laikotarpio glosatorių tyrimų rezultatai: veikalą sudaro beveik 91 tūkstantis glosų, skirtų Justiniano kodeksui, digestams ir institucijoms [16, p. 111].

Po maždaug pusantro šimtmečio glosatorių darbo pati realybė jau prašė suprantamo ir vientiso glosų rinkinio [11, p. 17]. Susistemindamas, apibendrindamas jas *Accursius* suvienijo skirtingas nuomones svarbiausiais klausimais, kartu pateikė savo nuomonę ir taip tarsi sukūrė savą doktriną [15, p. 27]. Žvelgiant iš šiandienos perspektyvos iš dalies apie šį kūrinį galima kalbėti ir kaip apie puikų kolizijų sprendimo pavyzdį.

Glossa Ordinaria beveik prilygo patiemis Justiniano tekstams, ji laikyta tarsi įstatymu, tai rodo ir to meto posakis: *«quod non agnoscit Glossa, non agnoscit Curia»* („Ko nepripažįsta glosa, to nepripažįsta ir Teismas“) [11, p. 17; 21, p. 1142; 27, p. 49]. Iki XX amžiaus paskutiniųjų dešimtmečių, kai buvo pradėta labiau domėtis, tyrinėti laikotarpį nuo *Irnerijaus* iki *Accursius*, tai buvo ir pagrindinis nagrinėjamas tekstas kalbant apie glosatorius [27, p. 49]. Tai buvo tarsi glosatorių mokyklos ašis, jų darbų įprasminimas [9, p. 202], tačiau vis dėlto ir tam tikra glosatorių eros, aktyvios veiklos kulminacija, pabaiga.

Taip nuo *Pepo* iki *Irnerijaus*, nuo *Irnerijaus* iki Keturių daktarų, nuo jų iki *Azo*

²² Mirė, manoma, 1192 metais [3, p. 801].

²³ Taip pat vadinamas *Azzo*, *Azzone*, *Azolinus*. Gimė, manoma, XII amžiaus viduryje, mirė 1230 metais, Bolonijoje dėtė maždaug 1190–1229 metais [20, p. 193].

²⁴ Gyveno, manoma, maždaug 1182–1259 metais [3, p. 809] (kai kur teigiama, jog 1180 – 1263 metais [1, p. 212]), studijavo Bolonijoje apie 1200 metus, maždaug 1213–1253 metais dėstytojavo [19, p. 178].

²⁵ Pirminis rinkinio pavadinimas – *Magna Glossa* [1, p. 213; 19, p. 178].

bei *Accursius* teisės mokslo šviesa buvo perduodama iš kartos į kartą [5, p. 28].

Tūkstančiai iš visos Europos į Italijos universitetus sugužėjusių studentų, studijoms pasibaigus grįždami į savo šalis arba į įvairiose kitose šalyse besisteigiančius universitetus, parsivežė ne tik romėnų teisę, bet ir savo mokytojų darbo metodus bei idėjas, jie tapo teisininkais – naujos profesijos atstovais, pradėjusiais dirbti ne tik kunigaikščių, miestų ir bažnyčios administracijoje, bet ir universitetuose [16, p. 113–114]. Universitete atsiradusi teisininko profesija sukūrė mokslą apie teisę: teisininkai sudarė tokią bendruomenę, kurioje teisės mokslas buvo tos bendruomenės egzistavimo priežastis [2, p. 219].

Išvados

- VI amžiaus imperatoriaus Justiniano kodifikacijos dalies – digestų – rankraščių vienoje bibliotekų Pizoje XI amžiaus pabaigoje radimas sukėlė neapsakomą susidomėjimą. Didžiausi darbai, susiję su šiuo kūriniumi, bei nuopelnai siejami būtent su glosatorių teisės mokykla: glosatoriai atliko išsamius šių tekstų tyrimus, juos interpretavo ir perteikė kitiems, būtent jų dėka romėnų teisė gyva iki šių dienų, būtent jų dėka šiandien turime atskirtas teisės studijas ir aukštąjį mokslą.
- Labiausiai nusipelnę ir įsimintini, manoma, buvo šie glosatorių teisės mokyklos atstovai: *Irnerijus (Irnerius)*, *Pepo*, „Keturi daktarai“ – *Bulgarus*, *Martinus*

Gosia, *Ugo*, *Jacobus*, taip pat *Vacarius*, *Piacentinus*, *Azo* ir *Accursius*.

- Literatūroje teigiama Bolonijos glosatorių teisės mokyklą aktyviai gyvavus laikotarpiu tarp XI ir XIII amžių – maždaug nuo 1088 metų, kurie laikomi ir Bolonijos universiteto pradžia, iki 1250 metų – visą glosatorių darbą įprasminusios *Glossa Ordinaria* pasirodymo. Vėliau glosatorių darbai buvo gyvi jų įkvėptų kitų tyrėjų, sekėjų veikloje.
- Glosatorių idėjos ir darbo metodai nusedriekė, galima teigti, ne tik per visą Europą, bet ir per visą pasaulį – tik romėnų teisė yra visiems žinoma ir vienodai suprantama, tik kalbėdami apie ją jaučiame, kad visko joje užtenka, joje galima rasti viską, ko iš tikrųjų reikia teisei.
- Nepaisant to, literatūroje glosatorių teisės mokykla susilaukė ir kritikos: labiausiai – dėl Justiniano kodifikacijos tekstų sušventinimo, dėl „nematymo“ savo laikmečio funkcionuojančios teisės, to meto aplinkybių, dėl koncentravimosi į tekstą, į teoriją. Tačiau išties jokia kritika negali paneigti glosatorių nuveiktų darbų ir indėlio į Vakarų teisės tradiciją, istorijos kontekste.
- Nelengva bandyti įvardyti Bolonijos glosatorių teisės mokyklos reikšmę: tai atrodo taip akivaizdu, kad norisi tik retoriškai paklausti – kokią pažinotumę, jeigu pažinotumę, šiandien romėnų teisę, kokios būtų, jeigu būtų, mūsų teisės studijos, mūsų istorija, mūsų universitetai, jeigu nebūtų buvusios Bolonijos glosatorių teisės mokyklos?

LITERATŪRA

1. Ascheri M. I Diritti del Medioevo Italiano. Roma: Carocci, 2000.
2. Berman H. J. Teisė ir revoliucija: Vakarų teisės tradicijos formavimasis. Vilnius: Pradai, 1999.
3. Besta A. Storia del Diritto Italiano. Volume I. Milano: Ulrico Hoepli, 1923.
4. Brugi B. Per la Storia della Giurisprudenza e delle Università Italiane. Torino, 1914.
5. Carducci G. Lo studio Bolognese. Bologna: Nicola Zanicheli, 1888.
6. Cortese E. Le grandi linee della storia giuridica medievale. Roma: Il Cigno, 2001.
7. De Vergottini G. Lo Studio di Bologna, l'Impero, il Papato. Bologna: Spoleto, 1996.
8. Enciclopedia del Diritto. Volume XIX. Varese: Giuffrè Editore, 1970.
9. Haskins C. H. The Renaissance of the Twelfth Century. Cambridge: Harvard University Press, 1927.
10. Haskins C. H. The Rise of the Universities. Ithaca and London: Cornell University Press, 1957.
11. Hazeltine H. D. The Legal and Political Ideas of the Postglossators. The Medieval Idea of Law. London: Methuen & CO, 1946.
12. Kantorowicz H. Studies in the Glossators of the Roman Law. Cambridge: University Press, 1938.
13. Kunkel W. Linee di Storia Giuridica Romana. Napoli: Edizioni Scientifiche Italiane, 1973.
14. Le Pandette di Giustiniano: storia e fortuna della «Littera Florentina». Firenze: Leo S. Olschki editore, 1983.
15. Lermnier E. Introduzione Generale alla Storia del Diritto. Mantova, 1854.
16. Maksimaitis M. Užsienio teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.
17. Manuale di Storia del Diritto Italiano per Francesco Schupfer. Roma: Ermanno Loescher & C., 1904.
18. Nekrošius I., Nekrošius V., Vėlyvis S. Romėnų teisė. Kaunas: Vija, 1996.
19. Novissimo Digesto Italiano. Volume I. Torino: Unione Topografica, 1957.
20. Novissimo Digesto Italiano. Volume II. Torino: Unione Topografica, 1957.
21. Novissimo Digesto Italiano. Volume VII. Torino: Unione Topografica, 1957.
22. Novissimo Digesto Italiano. Volume VIII. Torino: Unione Topografica, 1957.
23. Novissimo Digesto Italiano. Volume IX. Torino: Unione Topografica, 1957.
24. Novissimo Digesto Italiano. Volume XII. Torino: Unione Topografica, 1957.
25. Novissimo Digesto Italiano. Volume XIX. Torino: Unione Topografica, 1957.
26. Novissimo Digesto Italiano. Volume XX. Torino: Unione Topografica, 1957.
27. Stein P. Roman Law in European History. Cambridge: University Press, 2003.
28. Ullmann W. The Medieval Idea of Law. London: Methuen & CO, 1946.
29. Vinogradoff P. Roman Law in Mediaeval Europe. London and New York: Harper & Brothers, 1909.
30. Wolff H. J. Roman Law. An Historical Introduction. Oklahoma: Norman, 1951.

THE BOLOGNESE SCHOOL OF GLOSSATORS UNDER THE LIGHT OF RENAISSANCE OF ROMAN LAW

Giedrė Urbanavičiūtė

S u m m a r y

The discovery of the manuscripts of Justinian's Digests in Pisa at the end of XI century caused great interest. All the main works made in this field are connected with the Bolognese School of Glossators. It is a merit of this School that these manuscripts were analysed, interpreted and spread out in the world. For this reason the Roman Law is still alive nowadays. Thanks to the Glossators, legal studies for the first time in history became an independent discipline and the basis for the higher education was settled.

The most prominent names of the Bolognese Glossators were the following: *Irnerius*, *Pepo* (*Pepone*), the so called "Four Doctors" which include *Bulgarus*, *Martinus Gosia*, *Ugo*, *Iacobus*, then *Vacarius*, *Piacentinus*, *Azo* (*Azzone*) and *Accursius*.

The activity of the School of Glossators covered a period going approximately from the XI to the XIII century. To be more precise, two years could be proposed to symbolise respectively the beginning and the end of the Glossator Era: they are the year 1088

that is considered the beginning of the University of Bologna and the year 1250 that is related to the *Glossa Ordinaria*, the work of *Accursius* that gives the meaning for all the works of Glossators. And even after the decadence of this School its ideas continued to be firmly alive in the activity of their followers and other researchers. Therefore the Roman Law reached not only the European countries, though every corner of the entire world making it universal and comprehensible, letting it to be interpreted as the ideal of the law.

Nevertheless these merits, the Bolognese School of Glossators was not saved from receiving critics. Glossators were blamed for focusing upon manuscripts of Justinian's meanwhile being blind to the law and the circumstances of their age. Other con-

cerns were raised because of their concentration in theory and pure texts ignoring and neglecting the questions of practice. Even though critic existed, it was not always adequately grounded. Anyway, the importance of the works of the Bolognese School for the Western Legal Tradition and History in general could not be minimally denied nor reduced by any critic ever.

The value of the Bolognese School of Glossators can definitely be appreciated simply by rhetorically wondering which Roman Law would we know nowadays, if we even would have known it, what would be the legal studies, if they even would have been and what kind of University would we have, if any would have been without the Bolognese School of Glossators?

Įteikta 2008 m. gegužės 20 d.

Priimta publikuoti 2008 m. birželio 27 d.